CZU 314.15(478)

<https://doi.org/10.52507/2345-1106.2021-1.32>

MEMORIA MIGRAȚIEI: INTERVIU ÎN PROFUNZIME CU ADOLESCENȚII IMIGRANȚI DIN DIASPORA MOLDOVENEASCĂ DIN ITALIA

ROȘCA Tatiana,

Doctorand, asistent universitar,
Universitatea de Studii Europene din Moldova,
tatianarosca37@gmail.com

REZUMAT

Lucrarea reprezintă o analiză a căii migraționale a adolescenților moldoveni imigranți din Italia, punând accent pe impactul părăsirii țării de origine asupra incluziunii sociale, specificul vieții după reîntregirea familiei și noul început în contextul țării-gazdă. Scoate în evidență dificultățile tinerilor, legate de separarea de cei dragi, întâlnirea cu noua condiție a „imigranțului” și reconstruirea relațiilor familiale.

Cuvinte-cheie: adolescent imigrant, reîntregirea familiei, context migrațional, țară de origine, țară-gazdă.

THE MEMORY OF MIGRATION: IN-DEPTH INTERVIEW WITH IMMIGRANT ADOLESCENTS FROM THE MOLDOVAN DIASPORA IN ITALY

Tatiana ROȘCA,

Phd student, university assistant,
University of European Studies of Moldova
tatianarosca37@gmail.com

SUMMARY

The paper is an analysis of the migratory path of immigrant Moldovan adolescents from Italy, emphasizing the impact of leaving the country of origin on social inclusion, the specificity of life after family reunification and the new beginning in the context of the host country. Highlights the difficulties of young people, related to separation from loved ones, meeting with the new condition of "immigrant" and rebuilding family relationship.

Key words: immigrant adolescent, family reunification, migration context, country of origin, host country.

În cadrul dezbaterilor contrastante, cu referință la fenomenul migrației, o atenție deosebită este îndreptată asupra copiilor migranților, care suportă cel mai des riscurile și suferința în urma plecării de acasă a părinților lor. În acest sens, pe lângă lacerarea unității familiale, migrația ca metaforă a condiției umane [2, p. 37], influențează sentimentul securității, anterior garantat de părinți, pierdut în cotidianitate, cât și modelele de referință, reprezentate de figurile parentale, esențiale în dezvoltarea psihoafectivă și socială a fiecărui copil.

Astfel, odată cu reîntregirea familiilor peste hotarele țării, situația copiilor migranților este analizată din perspectiva suspendării între cele două lumi, două culturi, în care aleg să fie promotori ai culturii de origine,

cu privilegiul continuității și a legăturii istorice cu țara de origine sau integrați în interiorul culturii țării ospitaliere, profitând de momentul prezentului și al procesului de definire a noii apartenențe.

Din acest motiv, în conjunctura creată, apare necesitatea de a rezolva relația complicată cu trecutul și țara natală, acest drum fiind plin de dificultăți, care comportă o problemă complexă și contradictorie, de ordin psihologic, cu impact masiv asupra construcției lor identitare.

Material și metodă. Ca instrument de investigare, am adoptat interviul, fiind foarte eficient în problematica vizată, care a avut loc în Italia, în perioada lunilor noiembrie - decembrie, 2018. Tinerii intervievați sunt

adolescenți, cu vârsta cuprinsă între 14 și 20 de ani, din regiunile Emilia-Romagna și Lombardia, care au fost contactați prin intermediul unor asociații culturale diasporale din Italia, eșantionul cuprinzând 43 de subiecți (17 fete și 26 de băieți).

Majoritatea adolescenților au trăit prima experiență a migrației, odată cu reîntregirea familială cu unul sau ambii părinți. Acest fapt se identifică în familiile, în care, pentru prima dată a emigrat mama, ulterior reîntegrând copiii. În unele cazuri părinții sunt separați și în altele, mama conviețuiește cu un partener nou.

Astfel, acest tablou, scoate în evidență istoria complexă a familiei imigrante, fiind articulată la capacitățile de adaptare a tinerilor, la schimbările inevitabile și situațiile familiale noi.

Rezultate și discuții. În urma investigației, s-au conturat următoarele rezultate:

• **Impactul părăsirii țării de origine asupra incluziunii sociale al adolescenților.**

Unii adolescenți relatează că au trăit primii ani din viață alături de bunici și unchi, care au devenit principalele lor referințe. Ulterior, din diferite motive, au fost duși în Italia:

„În acea perioadă, cea mai importanta persoană pentru mine era unchiul meu, care l-a înlocuit pe tatăl meu biologic. Pe când bunica era cea care-mi spunea: „nu face asta, fii atentă și nu te băga acolo”, ea îmbolnăvinduse-se după ceva timp. Iată așa, unchiul m-a trimis la mama, pentru a nu suferi și a evita moartea bunicii. Ajunsă aici, m-au luat și m-au dus într-un birou mare și nu-mi amintesc multe, dar din ceea ce mi-au povestit, domni de acolo erau pentru reîntregirea familiei, întrebându-mă dacă vreau să stau cu mama, dacă nu sunt impusă de cineva să zic așa...și am stat acolo mulțisor, după care au zis că nu am avut nici o ezitare în a răspunde.” (A., 19 ani).

Acest caz este similar cu cel al altor adolescenți, care în anumite conjuncturi, au rămas singuri, fără ca cineva să aibă grijă de ei, părinții fiind constrânși să-i reunească în Italia, chiar dacă condițiile de viață nu erau din cele mai favorabile (lipsa mijloacelor economice, muncă nestatornică, muncă la negru).

Alți tineri au raportat faptul că, fiind copii, au fost lăsați în grija mai multor persoane diferite, în succesiune temporală (sau chiar simultan, în colaborare unii cu alții):

„Când au venit aici, în Italia, eu am rămas cu bunica din partea tatălui, pentru că tata decidea tot, fiind singurul bărbat. El a hotărât să mă lase cu bunica, care însă era angajată, astfel eu rămâneam în grija străbunicii, în vârstă și foarte bolnavă. De fapt, de mine avea grijă mai mult bunelul, adică soțul bunicii, pentru că ea era divorțată. Odată ce m-am îmbolnăvit, au chemat-o pe bunica din partea mamei, zicând că ea este directoare de școală și banii îi face cu multă ușurință. De atunci am stat doar cu bunica din partea mamei, care mai apoi i-a povestit totul mamei.” (R., 16 ani).

Cei care au trăit alături de tineri, pe când erau mai mici, în copilărie, au devenit substituiți ai părinților naturali: legătura concretă, construită de-a lungul anilor, s-a bazat pe relația continuativă, care a devenit mai importantă decât cea de sânge, cu părinții biologici. Un exemplu eclatant, este cel al unui tânăr care a ajuns să-și

numească mătușa cu apelativul „mama” și să o considere pe mama sa, drept mătușă. Doar atunci, când își văzu mama plângând din acest motiv, decise să o numească „mama” și pe mama lui biologică:

„Mama mea a plecat din Moldova, când aveam un an, ea este în Italia de 19 ani, iar pe mine m-a adus la zece. La început i-a fost greu, dar totuși m-a adus aici. Pe mama o chemam pe nume, apoi ajuns aici, am învățat să-i zic „mama”. Ea venea, pleca în fiecare an, pe când cealaltă era tot anul lângă mine. Până la vârsta de 9 ani am trăit împreună cu mătușa mea, pe care o chemam „mama”, să fiu sincer și acum o numesc așa.” (O., 20 de ani).

Legătura cu mătușa rămâne puternică și după venirea tânărului în Italia. Chiar dacă are o relație bună cu mama naturală, adolescentul continuă să se sprijine pe mama „achiziționată”, cu care și-a trăit copilăria și în care are mai mare încredere:

„Dar până la urmă, pe „mama din Moldova” o sun o dată sau de două ori pe săptămână. Înainte o sunam în fiecare zi, îmi era dor de ea. Este adevărat că o simt ca pe o mamă încă, dacă am vreo problemă și nu știu cum să acționez, o chem pe ea, îi aud vocea, îmi dă 2-3 sfaturi, chiar dacă nu intru în detalii. De obicei, nu mă plâng, pentru că se îngrijorează și-mi zice că mă pot întoarce la ea când vreau. De aceea nu-i spun toate problemele mele pe care le am, nu vreau să sufere, mai bine să nu știu tot. Eu o sun de câteva ori pe săptămână, uneori zâmbind, cu un zâmbet real, alteori încerc să mă prefac, dar ea imediat mă întreabă dacă la mine e totul bine. Astfel ea îmi spune câteva cuvinte și-mi trece, mă reanimează. Eu vorbesc și cu mama mea de aici, dar nu e același lucru. Cu cealaltă e cu totul altceva, cu ea am dormit până la 7 ani și parcă am mai multă încredere, chiar dacă nu o văd în fiecare zi, ca pe mama de aici. Când m-am întors în Moldova, după doi ani, ea era aceeași și acum este aceeași pentru mine.” (O., 20 de ani).

Tinerii mențin legătură și contactul cu cei, care i-au crescut și le-au înlocuit părinții pe parcursul anilor de separare. Cu toate că este ușor de a comunica cu cei rămași în țara natală, sentimentul de tristețe, în urma despărțirii de cei dragi este încă destul de viu, mai ales pentru tinerii care au venit recent în Italia și nu au reușit să consolideze o relație cu părintele biologic:

„Bunica mea este mama pentru mine, eu o numesc totdeauna „mama” și pe bunic, „tata”. Mama este ca și cum ar fi o soră pentru mine. Primele luni, după ce am ajuns aici au fost foarte grele, plângeam în toată seara, îmi era dor de buneii mei, după care am făcut o înțelegere. Primele luni la telefon, le ziceam întotdeauna: „nu mai pot, vreau să mă întorc acasă, nu pot sta cu dânsa, nu o pot suporta” și ea (bunica) îmi zicea să fiu cuminte, că totul este pentru binele meu, că în Moldova nu mai am speranțe la ceva bun pentru mine. Și acum am nostalgie aici, uneori când văd o bătrânică în parc cu nepoței, îmi amintesc de bunica mea, atunci când ne duceam împreună la slujbă duminică, și unele melodii care le cânta îmi vin în minte și-mi provoacă dor.” (S., 18 ani).

Din cele relatate de tineri, rudele rămase în țara de origine sunt considerate nu doar figuri fundamentale a copilăriei lor, ci simbolizează și legătura cu stilul de viață

precedentă, caracterizată de stabilitate, relații pașnice și locuință fixă.

Migrația, prin urmare reprezintă un moment delicat atât pentru tineri cât și pentru părinții acestora, care depun efort pentru recăpătarea rolului, acoperit de alte persoane. Procesul devine și mai complicat, atunci când decizia de a aduce copiii în Italia nu este împărtășită sau nu este dorită de aceștia, având dificultăți de adaptare și sentimente de resemnare:

„Nu știu dacă părinții mei au făcut o alegere corectă sau greșită de a veni în Italia. Mi-ar fi plăcut să stau în țara mea să studiez, acum dacă mă gândesc mai bine, mi-ar fi plăcut să fiu acolo, până la urmă și-acolo primeam note bune. Acolo aș putea merge la universitate dacă aș vrea, dar acum deja nu mă mai gândesc la asta, sunt de ani buni aici.” (M., 16 ani).

sau conștientizarea de a avea mai multe posibilități în Italia:

„Da, dacă aș fi știut cum este aici, nu veneam, aș fi stat acolo, dar asta este un gând copilăros. Gândindu-mă acum, am făcut bine că am venit aici, deoarece aici aș putea avea un viitor mai normal, decât acolo, mama a procedat bine să mă aducă aici, acum că sunt mare, nu m-aș întoarce să trăiesc în Moldova.” (V., 16 ani).

Printre tinerii reuniți sunt din cei care au decis ei singuri să plece în Italia, mai mult sau mai puțin conștienți de sentimentele pe care le vor avea la despărțirea de cei dragi, dar încrezători în perspectivele de viitor:

„Îmi doream să vin, mă întrebam: „cum este Europa!?” dar nu știam că îmi va lipsi foarte mult țara mea, eram tentată de noutatea asta, da... acum îmi lipsește totul din țara mea! În general, tot!... modul de viață, zilele de naștere cu rudele, familia mai unită, pentru mine e bine acolo, dar să nu trăiești în Moldova pentru totdeauna, nu, că te cuprinde sărăcia.” (R., 14 ani).

Odată ajunși în Italia, speranțele și perspectivele imaginate nu se realizează imediat. Sunt situații care, contra așteptărilor legate de o reîntregire fericită a familiei, tinerii sunt nevoiți să locuiască cu alte rude sau cu o parte a familiei:

„Întotdeauna am avut o relație bună cu părinții mei, singura problemă a fost că atunci când am ajuns, părinții nu aveau apartamentul propriu, adică tatăl meu locuia împreună cu un prieten, iar mama lucra permanent, la fix, unde și locuia. M-am dus să locuiesc cu mătușa mea, dar după o lună, tatăl meu a înțeles că nu stau bine acolo. Așa că după o lună am plecat unde era tatăl meu cu prietenul lui. Doar înainte de a merge la școală, pentru că am ajuns în iunie și aveam o vacanță de trei luni, ne-am mutat la apartamentul luat în chirie de părinții mei.” (I., 18 ani).

Acest lucru se întâmplă, deoarece familia imigrantă trăiește uneori condiții precare (economice și / sau de muncă) încât nu este posibilă realizarea reîntregirii complete a membrilor săi într-un singur loc de trai. O situație destul de difuză este cea a mamelor care lucrează la posturi de îngrijitoare fixe și sunt constrânse să găsească o cazare alternativă pentru copii: la rude sau cu acordul angajatorului, în casa celui asistat. În mod similar, se întâmplă și în cazul mamelor singure, care,

având o sursă de venit modestă, partajează locuința în chirie, pentru a împărți costurile cu alții. Aceste situații, chiar dacă tind a fi tranzitorii, influențează starea de bine a copiilor. Pe lângă dificultățile de inserție într-o nouă țară, copii trăiesc deseori sentimentul dezamăgirii, derivat din așteptările pe care le aveau cu referință la condițiile de trai din Italia și la relațiile lor cu părinții.

„La început eram foarte fericit pentru că, după atâția ani, puteam să stau cu mama și mă așteptam ca mama să fie altfel, dar cu timpul am văzut că nu este cum mi-o imaginam. Eu credeam că..., dar viața aici e monotonă, trebuie să mergi întotdeauna la muncă, chiar și sâmbătă, și duminică. Deseori mă uit la mama prietenei mele, ea o ajută, o cheamă permanent și o întreabă cum se simte, ca o mamă. Pe când mama mea nu mă cheamă niciodată, vorbim puțin când se întoarce seara de la muncă, pentru că seara târziu face curat într-un birou, de aceea comunicăm foarte puțin.” (M., 16 ani).

Pe parcursul anilor de separare, tinerii tânjesc după reunirea cu părinții lor, fiind intenționați să recupereze relația cu ei. Dar odată ajunși în Italia, își dau seama că raportul cu părinții este diferit, pentru că ei s-au schimbat.

Dificultățile și dezamăgirile rezultă nu doar din relațiile de familie, ci și din acceptarea incompletă a noilor condiții de viață. [4, p. 52] Acest fapt, poate conduce chiar la revenirea în țara de origine:

„Mama mea știe, vara am plecat acasă, în Moldova, la mătușa mea, împreună cu fratele. După o lună, m-am întors aici și am rămas repetent, așa că nu mai voiam să stau aici, spunându-i mamei că sunt intenționat să mă reîntorc în Moldova, să trăiesc acolo și am plecat. Am rămas 3 luni acolo și am frecventat școala, însă directoarea mi-a zis că trebuie să prezint niște documente de la școala din Italia. Atunci când am cerut permisul de la școală, de aici, mi-au explicat că nu pot să-mi elibereze un asemenea document, întrucât sunt cetățean italian, având cetățenia italiană. Așa am rămas aici, ca la jumătate de an să schimb instituția de învățământ.” (A., 17 ani).

Uneori, echilibrul deja precar al tinerilor, este rupt complet de unele episoade neplăcute, care devin motivul revenirii în țara de origine. Este cazul unui adolescent, care a hotărât să se întoarcă în Republica Moldova, în urma unei neînțelegeri cu un profesor, declanșând întreruperea activității școlare și a plecării sale:

„După un timp, am lăsat liceul, având terminat doar gimnaziul. Așa că m-am întors în Moldova cu convingerea că nu mă voi reîntoarce în Italia. La început petreceam cu prietenii, cu verișorii mei, dar după 4 luni însă, am înțeles că nu vreau o viață ca acolo și m-am întors aici.” (R., 17 ani).

Istoriile adolescenților, legate de migrație, sunt multiple și nu întotdeauna au ca rezultat final, reîntregirea familiei, tinerii fiind supuși unor traiectorii încălcate, caracterizate de schimbări, mutări, reîntoarceri și plecări. Dacă în cazurile sus menționate, reîntoarcerea era alegerea tinerilor, uneori pentru a evita situațiile dificile în Italia, părinții impun copii să se întoarcă în țara natală:

„Mama a venit prima în Italia, un an mai târziu, a venit și tata. Pe urmă m-au adus și pe mine, am stat aici 2 luni, dar nu-mi amintesc în ce regiune, oraș, după care

am plecat acasă. Am repetat clasa a doua și-am mai învățat acolo 2 ani, reîntorcându-mă iarăși în Italia, unde am învățat foarte puțin și iarăși m-au dus acasă să repet clasa a patra și să susțin examenele. Când m-am reîntors ultima dată, le-am zis părinților că nu mai vreau să plec încolo-înceoace și că vreau să rămân aici.” (V., 16 ani).

Printre tinerii reintegrați, sunt și din cei care pur și simplu se întorc în țara de origine în vacanță, petrecând câteva săptămâni la baștină. Acest fapt le oferă posibilitatea de a dobândi competențe noi în gestionarea limbii materne și a limbii italiene, precum și a unor uzanțe culturale, tipice atât Republicii Moldova, cât și Italiei. Totodată, tinerii recunosc că întâmpină și dificultăți în acest sens:

„Nu mi-ar plăcea să uit limba română, pentru că am un verișor care nu o vorbește deloc și nu vreau să fiu ca dânsul. Mai pe scurt, când am fost vara trecută în Moldova, vorbeam doar în limba noastră, am greșit doar un cuvânt și ceilalți chiar nu au înțeles, doar cumnatul meu și-a dat seama și m-a luat peste picior: ”iată și italianul.” (N., 14 ani)

Revenirea în țara de origine, poate alimenta sentimentele de melancolie și dorința de a rămâne, permițând de fapt compararea celor două realități și idealizarea în termeni pozitivi a oamenilor și stilului de viață din patria natală. Doar că atunci când predomină rezonabilul, tinerii recunosc că din punct de vedere al relațiilor între oameni, preferă contextul de proveniență, pe când din perspectiva posibilităților de orice tip, este preferabilă Italia. Acest lucru îi împinge pe adolescenți să pună melancolia pe locul doi, prevalând alegerile raționale:

„Ei, cu trei luni în urmă, eram sigur că după terminarea studiilor, mă voi întoarce în Moldova, dar acum n-am idei clare..., oricum, Crăciunul îl fac aici. Înainte nu mă simțeam tare confortabil aici, pentru că e totul diferit și-apoi îmi lipsesc oamenii de acolo și tot restul, dar după ce am văzut că acolo n-am nici un viitor, am spus: „nu, mă duc acolo și ce fac? ” de aceea rămân aici, sau...nu știu.” (C., 16 ani).

Așadar, odată cu fenomenul migrației, relația cu contextul de proveniență, se menține și în unele cazuri, se consolidează. Chiar și atunci când familia se reîntregește, contactul cu rudele din țara de origine rămâne. Pentru adolescenții imigranți, aceste legături ce se mențin sau se estompează, depind de mai mulți factori, legați de istoricul migrației și cel al familiei. Tinerii care au emigrat în adolescența tardivă, având o rețea puternică de prieteni în țara de origine, de obicei, încearcă să mențină relația cu aceștia, simțindu-le lipsa. Tinerii care în schimb, au emigrat la o vârstă fragedă, pierd ușor acest contact, prietenia având mai puțină importanță și o conotație diferită, decât în adolescență.

Totodată, fluxul continuu de schimbări, în care sunt imersați adolescenții și familiile lor, le poate influența pozitiv sau negativ viața. [1, p. 986] Unii reușesc să fie „aici și acolo”, utilizând elemente din țara de origine și din contextul în care se află în prezent, ca resurse identitare pentru o inserare cu succes în cadrul societății-gazdă, dar și ca instrument de evitare a înstrăinării de țara natală. [4, p. 54] Pentru alții, menținerea legăturilor,

alimentează sentimentul de melancolie și întărește sentimentul de atașament față de țara de proveniență, ceea ce poate obstacola acceptarea contextului ospitalier.

În acest sens, condițiile se pot schimba în timp, iar relațiile pot slăbi sau nu, odată cu trecerea anilor, în funcție de intențiile și proiectele viitoare ale tinerilor, contextul familial și comunitar în care trăiesc, resursele economice și culturale pe care le posedă.

• *Specificul unui nou început după reîntregirea familiei.*

Dificultățile, durerea resimțită în urma plecării și abandonul prietenilor, ai membrilor familiei din țara de origine reprezintă doar începutul unui drum lung, în care tinerii sunt angajați să-și elaboreze despărțirile și reunitrile, să-și reconstruiască relațiile, identitatea și propria viață în noul context. Acest proces devine complicat în urma condițiilor pe care le întâlnesc în Italia, ca rezultat al „reajustării familiale”, în urma procesului de reîntregire. În cele mai multe cazuri, tinerii încep să trăiască cu părinții emigrați mai devreme, însă nu sunt mai puțin frecvente cazurile, în care tinerii sunt constrânși de a locui împreună cu părinții și cu alte persoane, cu care împart chiria locuinței, sau sunt obligați să rămână temporar în alte locuri, decât unde locuiesc părinții lor. Astfel, adolescenții trăiesc schimbarea statusului familial, al reședinței, pentru care nu au fost adecvat pregătiți:

“Da, am ajuns aici în august și am pierdut un an de școală. Și-apoi mama mea, după ce a terminat cu documentele pentru reîntregirea familiei, a rămas fără casă, acolo trebuia să locuiesc împreună cu ea și așa m-a dus la măicuțe, în colegiu (școală privată, gestionată de fețe religioase). Atunci nu cunoșteam limba italiană și înțelegeam foarte puține lucruri, mama dormea la angajatorul ei, mă lua în weekend, sâmbăta și duminica. Vineri după masă mă lua, am multe poze din tren, când ne întorceam și duminică reveneam înapoi. Din aceea perioadă îmi amintesc puține lucruri, îmi vine în minte intrarea din colegiu, care nu-mi plăcea, medicii, copiii, mama care îmi zicea că trebuie neapărat să învăț limba italiană. Ceva mai târziu, angajatorul mamei m-a luat ca să locuiesc și eu la el acasă.” (R., 16 ani).

Prin urmare, istoriile tinerilor sunt caracterizate de schimbări continue, derivate din cauza unor condiții externe și a unor alegeri personale. La aceste dificultăți structurale se mai adaugă și necesitatea elaborării impactului [3, p. 90], rezultat din întâlnirea cu părinții și inserarea în noul context.

Reunificarea cu părinții implică reconstruirea relațiilor, care pentru o perioadă lungă de timp au fost transnaționale. De aceea ambele părți trebuie să înceapă să se cunoască din nou, respectând schimbările care au avut loc în timpul separării:

„În perioada separării de mama, lucrurile au mers la început rău, pentru că-mi lipsea, apoi m-am obișnuit, pentru că vorbeam în fiecare zi. Dar când s-a întors acasă, îmi părea totul ciudat, parcă nici nu era mama, era schimbată, un pic îmbătrânită. Ea a stat cu noi 2 luni, după care am venit împreună în Italia, practic ea a venit să ne aducă cu dânsa. Și când am ajuns aici, totul pentru mine era bizar, mă simțeam închis, nu înțelegeam nimic, nu puteam spune nimic nimănui, nu cunoșteam pe

nimeni. Mama se comporta în mod straniu, eram obișnuit cu unele reguli...cu unele obiceiuri de comportament, respect pentru oameni, dar ea era într-un fel și eu eram în altul, mă uitam și nu înțelegeam. Da, ea mi-a spus: „aici, trebuie să vorbești cu oamenii mai deschis, să fii mai amabil.” (L., 17 ani).

În alte cazuri, în care părinții au emigrat când copii erau foarte mici, adolescenții se află în situația de a stabili o relație pe care nu au avut-o niciodată, cu oameni necunoscuți, a căror fizionomie nu și-o amintesc. Este cazul unei adolescente, care a rămas de la 2 până la 5 ani, cu bunica sa. Odată ajunsă în Italia, a trebuit să se confrunte cu o situație nouă, părinții locuind separat. Astfel, tânăra a fost constrânsă să locuiască cu mama ei, în casa angajatorului, unde muncea, fiind separată de fratele cu care a crescut împreună:

„Mama a rămas aici să lucreze, iar tata venise să ne ia în Italia. Eu nu îl recunoșteam și-i ziceam: „ești prea urât, prea mare”, pentru că el este foarte înalt. Așa că am sosit în Italia cu lacrimi. Din fericire eram cu fratele meu, că dacă plecam singură... Îmi amintesc că mama avea grijă de un bunel, care trebuia să fie mereu supravegheat. Stătea mereu cu el în casă, nu ieșea, dormea acolo și eu eram cu ea, pe când fratele meu avea deja 15 ani și locuia în casa unchiului meu, tata locuind într-o altă casă. Eu locuiam cu acest domn, dar plângeam în toată seara, nu-l lăsam să doarmă, îmi venea să țip. Eu îl chemam doar pe fratele meu, așa încât să mă sune în toată seara, să-mi zică să stau liniștită, că el va trece pe la noi. Cu mama nu mă împăcam, chiar dacă îmi cumpăra jucării și tot ce doream, în interiorul meu nu-l aveam, decât pe fratele, în sensul că el era unicul pe care-l știam. Mama era străină pentru mine, după care am început să o cunosc mai bine. Când a decedat bătrânelul, am plecat să locuim împreună. Mama a luat apartament în chirie în aceeași casă cu mătușa mea. Între timp fratele meu, nevrând să studieze și alegând să muncească, locuia singur într-o cameră la mătușa, deoarece el nu voia să locuiască cu tatăl meu. Eu deseori eram cu fratele, pentru că cu tata nu-mi plăcea să stau, nu-l numeam „tata”, până când nu a sosit fratele meu de 18 ani, care a început să-l numescă: „tata, tata” și așa am început și eu să-i zic „tata”, dar la început nu-l chemam și gata, mă apropiam și-i ziceam: „te cheamă mama” și nu-i ziceam „tata”. (C., 16 ani).

Pe parcursul anilor de separare, părinții încearcă să fie constant prezenți și să participe la creșterea copiilor, chiar și din depărtare. Absența lor o compensează cu apeluri telefonice, cadouri, trimiterea remitențelor și călătoriilor. Dar cu părere de rău, aceste strategii nu pot substitui separarea, afectând în mod inevitabil relația dintre părinți și copii, apărând necesitatea recăștigării intimității, încrederii și afecțiunii pierdute:

„Mama și tata s-au întors după 5 ani. Atunci mama a stat cu mine patru luni, în timp ce tatăl meu, mai puțin, după care mama a revenit după 2 ani, vara. Când am venit aici, i-am spus că în realitate nu o cunoșteam și ea mai târziu mi-a spus că unele momente au rănit-o. Aici, la început, eram distanțe, eu nu agream îmbrățișările ei, era instinctiv, mă abțineam să fac anumite lucruri. Chiar și acum, destul de rar o îmbrățișez și-i spun că o iubesc. Îmi exprim rar sentimentele. De fapt când primesc

cadouri, mă întreabă dacă sunt fericită, dacă îmi plac, pentru că nu înțelege” (G., 16 ani).

Cu timpul, părinții și copii învață să se cunoască reciproc și să construiască o relație. Rezultatele pot fi pozitive, dar și negative, care pot conduce la o ruptură definitivă. O tânără relatează că de-a lungul anilor a reușit să stabilească o relație bună cu mama (de care nu-și amintea nimic), dar nu și cu tatăl ei, pe care-l consideră un străin:

„Da, am o relație frumoasă cu mama, dar cu el (tatăl), nu. La început parcă mergea cumva, dar pe urmă s-au întâmplat atâtea lucruri, s-au separat, s-au separat de-atâtea ori, el bea și eu m-am îndepărtat de dânsul. Când îl văd, nu știu ce să-i zic, nu vorbim deloc, nici măcar o vorbă: „salut, ce mai faci?, ești în regulă?”. Nu mă sună niciodată, îl văd doar când mama mă trimite să-i dau niște bani și atât.” (C., 16 ani).

În perioada inițială, relațiile sunt mai dificile, atât pentru părinți cât și pentru copii, din motiv că nu se cunosc destul și pentru că tinerii trebuie să accepte revenirea părinților în rolul lor:

„Să mă reîntorc să locuiesc cu mama a fost greu, pentru că la noi e primit să faci ce spune mama, în caz contrar, o primești. Chiar dacă nu mă bătea, ea țipa și asta mă deranja când îmi spunea ce trebuie să fac. Și-atunci îi spuneam că nu mă cunoaște, că e o străină pentru mine și ea începea să plângă, suferea că fata ei îi vorbește așa, dar era adevărat.” (A., 15 ani).

Uneori, pentru adolescenți, este dificil să accepte stilul educațional al părinților, refuzând să se supună acestora. Comportamentul lor este justificat de o rebeliune explicită, susținând că părinții, care nu i-au crescut, nu-i cunosc suficient și nu sunt la curent cu exigențele lor, nu au dreptul să le impună stilul lor de educație, fiind absenți în creșterea lor.

De multe ori educația primită de la persoanele care i-au îngrijit până la venirea tinerilor în Italia, este criticată de părinți sau nu este partajată în întregime. Acest lucru poate fi un motiv suplimentar pentru eventualele conflicte între părinți și copii. Adolescenții sunt deosebit de mândri de persoanele care au avut grijă de ei și se simt criticați de părinți pentru educația primită. Aceste critici, îndreptate și spre persoanele cu care tinerii au o legătură strânsă, alimentează resentimentul în urma abandonului suferit în trecut:

„Permanent îmi zice: „Nu știu cum te-a crescut bunică-ta, dacă ai fi fost cu mine, erai altfel” și așa se începe cearta. Dar ea nu a fost cu mine, așa că nu-mi poate ține nici o predică. Înainte eram mai supărată, pentru că mă critica pentru tot ce fac, cum sunt, dar acum mă înfurii când își permite să o judece pe bunica, fiind crescută de ea, petrecându-mi copilăria cu ea. De aceea acum nu-i pot spune că o iubesc, mai ales când urlă și se supără foc, făcându-mă o neîndemânatică țărancă: că nu calc bine, că nu strâng rufele cum trebuie, că nu așez lucrurile așa cum se cuvine.” (M., 16 ani)

Totodată, adolescenții sunt recunoscători părinților pentru decizia de a pleca la muncă în străinătate, fiind conștienți că alegerea lor a avut scopul oferirii unei vieți mai bune. Dar în același timp tinerii incriminează părinților faptul că absența lor a slăbit relația dintre ei:

„În 2009, am avut hepatita A, am stat la pat aproape

3 luni, făcând diferite investigații și analize, mama trimitea bani în fiecare săptămână și am avut o asistență foarte bună. Dar sunt recunoscător așa și așa. Pe de o parte, dacă nu trimitea bani, puteam muri, dar pe de altă parte, știu că ea nu ar avea dreptul la careva reproșuri, nu era niciodată cu mine, când mi-a căzut primul dinte, când am început să merg pe bicicletă sau când eram răcit. Dar totuși cred că mama a plecat de nevoie, pentru a-mi oferi ceva în plus. Părinții întotdeauna vor binele copilului lor și cred că a făcut o alegere corectă. În celălalt sens, însă, ea nu a știut niciodată ce înseamnă să ai un copil mic, nu a trăit experiența de a fi mamă, doar acum, în adolescență și se descurcă când și cum. Nu mi-aș dori vreodată ca copilul meu să simtă aceleași lucruri, pe care le-am simțit eu, aș vrea să-i fiu alături când pleacă la școală, să-l însoțesc oriunde.” (O., 14 ani).

Așadar, sentimentele pe care le exprimă unii adolescenți, sunt contradictorii: pe de o parte trăiesc resentimentul profund al abandonului și criticile cu referință la educația primită și pe de altă parte voința puternică de împăcare, care deseori se traduce prin dorința de a o avea pe mama doar pentru ei. Această stare emotivă este comună mai multor adolescenți, dar în urma adaptării, relația se reconstruiește, tinerii încercând să mențină acest echilibru, uneori însă încercând să condiționeze viața părinților lor:

„Eu întotdeauna i-am pus piedici să se mărite, ea este a mea și să o văd cu altcineva, nu-mi imaginez. Așa că mama nu a atins un om de ceva timp, eu am fost întotdeauna posesiv și tind să nu îmi dau lucrurile cu ușurință și-apoi mama pentru mine este ca o prietenă, de la ea primesc căldură, dar am și secrete ce le țin doar pentru mine.” (A., 15 ani)

Modurile tinerilor de a reacționa, sunt diferite. Unii își exprimă durerea de separarea impusă în mod indirect, provocator, prin comportamente de opoziție, pentru a obține mai multă atenție și grijă. Alții se confruntă direct, opunându-se autorității părintești:

„Venit aici, lucrurile merg nu prea bine, mă enervez, ies din casă fără voie și plec la plimbare sau iau bicicleta și mă duc în parc. A doua zi nu îmi zice nimic, vorbim normal. Când îi zic: „m-ai părăsit, acum vezi-ți de viața ta”, o fac din glumă, dar ea se supără, țipă, își cere scuze și eu îi zic: „vezi...că glumesc”, iar ea nu mă ascultă și-atunci prefer să ies.” (V., 19 ani).

Redefinirea relațiilor cu părinții este afectată de stările de spirit, ca consecință a migrației familiale, adăugându-se și problemele tipice adolescentine: a avea libertatea alegerilor, a exprimării, obținerea unui grad de autonomie, independență psihologică și economică, pentru a fi perceput ca adult, cu propriile gânduri și păreri. Așadar, relațiile în timpul adolescenței sunt deja complexe, necesitând și redefinirea rolurilor, fiind complicate de urmările migrației:

„Relația dintre noi este mai bună acum, mama e o femeie puternică ca și bunică, înainte putea să mă bată când făceam ceva, dar acum, nu. În fond, am făcut atâtea sacrificii împreună, mi-a zis că sunt stălpul vieții pentru dânsa, chiar dacă sunt uneori încăpățânat și-i răspund fără să mă gândesc. Ea mă controlează foarte des, pentru că o verișoară de mea a apucat-o razna și noi avem cam aceeași vârstă, de aceea mă întreabă despre tot. Și-apoi

eu, întotdeauna ziceam că nu voi fi niciodată ca dânsa, dar văd că semănăm foarte mult la caracter și ajungem deseori să ne aprindem de multe ori, chiar din motive banale. De exemplu, odată nu voiam să fac duș și ne-am certat, amenințându-mă că nu o să mă lase să ies afară. Despre altceva nu prea discutăm, pentru că pe mama nu o interesează, uneori o întreb despre valori și-mi spune că sunt prostii, până când ne certăm din nou, așa că deseori evit să o întreb despre ceva „fără sens” pentru ea, practic fiecare din noi dă sens diferit lucrurilor, dar oricum încercăm să ne respectăm reciproc.” (I., 20 de ani).

Pe lângă problemele tipice adolescentine, se alătură și consecințele separării cu cele ale migrației, care fac ca reconstruirea relațiilor să devină mai dificultă. În acest context, se întâmplă ca resentimentul tinerilor față de plecarea părinților, să nu fie exteriorizat complet, pe de o parte pentru a evita suferința părinților și pe de alta, pentru sensul de grațitudine pentru ei:

„Mama mea a avut întotdeauna frică să „nu-i scot ochii”, dar cred că a luat o decizie corectă. Ea era învățătoare de clasele primare și primea puțin, venind aici, a putut să-mi ofere ceva mai mult și acum îmi oferă ce poate. Înainte nu putea să-mi dea căldură, acum da și mai mult. I-am reproșat asta de multe ori și ea mi-a spus că lucrurile astea nu se țin în interior, ”ori spui acum, ori ura asta se va coace și mai mult”, dar eu, țin asta mai mult pentru mine, ea deja a suferit de ajuns.” (A., 20 de ani).

Modurile în care tinerii interpretează istoria migrației familiale și plecarea părinților, depind de mai mulți factori: de vârsta la care au fost lăsați copii, durata separării de părinți, de grija pe care au primit-o în lipsa părinților, de faptul conviețuirii doar cu unul din părinți și de capacitatea părinților de a ține legătura cu copii.

Reîntregirea familiei, în acest sens, poate deveni un proces plin de dificultăți sau, traversând diferite acomodări, să se transforme într-un raport reconstruit într-un mod destul de firesc. Deseori conștientizarea faptului că alegerea emigrării a fost pentru a garanta copiilor un viitor mai bun, justifică în ochii tinerilor dificultățile și suferințele trăite. De aceea unii adolescenți susțin că relațiile cu părinții niciodată nu s-au schimbat, fiind împinși de necesitatea legitimării sacrificiilor și străduinței lor:

„Faptul că am stat separat de părinții mei, nu a afectat relația dintre noi. Părinții au învățat să mă cunoască..., eu eram același, sufeream doar pentru că nu puteam să o văd zilnic pe bunica din Moldova. Dar părinții mi-au fost întotdeauna alături și au făcut tot posibilul ca eu să mă simt bine, adică au făcut totul pentru binele meu. La început stăteam cu mătușa mea, nu cu dânsii, ei mă vedeau doar sâmbăta și duminica și făceau totul ca eu să fiu liniștit.” (S., 20 de ani).

Contextele cotidiene, în care sud adolescenții de zi cu zi, influențează impactul cu mediul familial și social, însoțind integrarea tinerilor în Italia. Pentru unii adolescenți, faptul de a locui inițial cu unele rude bine stabilite pe peninsula, reprezintă un avantaj de a învăța limba mai repede, acest fapt, facilitând ulterior comunicarea cu colegii lor italieni:

„La o lună am început să mă deprind cu mătușa mea,

pentru că mama muncea într-un spital de bătrâni și venea doar odată pe săptămână. Îmi era greu la școală, dar după 3 luni vorbeam numai în limba italiană, mai ales cu soful mătușii mele, fiind cetățean italian. În limba română vorbeam doar cu mama, când venea să mă vadă.” (R., 17 ani).

• **Primii pași în noul context al țării-gazdă.**

Viața de zi cu zi a tinerilor se desfășoară prevalent între pereții școlii, unde regulile și valorile sunt interiorizate și se învață noi modalități de relaționare cu ceilalți. Pentru adolescenții imigranți, școala reprezintă primul canal de acces, interacțiune și cunoaștere a unei lumi noi, prin intermediul căreia tinerii învață o nouă limbă, încep să cunoască semenii lor italieni (dar și din alte țări), stilul de viață, aspectele valorice și culturale ale societății-gazdă, adoptând din nou o cale de socializare, după cea din țara de origine. Astfel, tinerii sunt nevoiți să asimileze modalități noi de organizare a vieții școlare și diferite metode de studiu, prioritar fiind învățarea limbii italiene, ca obiectiv principal în primele luni, necunoașterea căreia fiind o problemă în înțelegerea lecțiilor și un obstacol în posibilitatea relaționării cu colegii de clasă, dificultățile lingvistice conducând la închiderea în sine, evitarea comunicării din frica de a nu greși sau a fi ironizat de către alții:

„Când am mers la școală a fost teribil, nu înțelegeam nimic, puteam vorbi, dar nu înțelegeam. A fost greu, pentru că unii profesori se lamentau, adică nu reușeau să-mi explice ca să înțeleg. Eu știam, dar nu puteam să mă fac înțeles. La început nu vorbeam, răspundeam doar „da” și „nu”. Cam după jumătate de an am început să vorbesc cu colegii, eram timid și pentru că mie nu-mi place să vorbesc cu persoane pe care nu le cunosc, dar și pentru că nu cunoșteam limba italiană. La școală încă vorbeam, dar după lecții, nu. Problema mea a fost însușirea limbii italiene și din fericire acum nu am probleme la școală, dar situația s-a îmbunătățit treptat.” (E., 17 ani).

În majoritatea cazurilor, după câteva luni de dificultăți și disperare, tinerii reușesc să depășească situațiile de izolare și singurătate și să stabilească relații atât la școală cât și în afara ei:

„La început eram speriată, îmi era frică, plângeam destul de des, pentru că-mi lipseau prietenii de acasă și aici nu aveam nici unul, a fost urât. Primul an a fost strașnic și pentru că nu reușeam să mă împrietenesc cu nimeni, poate din cauza că nu vorbeam. Erau și din cei care mă luau peste picior că nu vorbesc. Apoi am învățat, dar mi-a fost greu. După un an de școală nu am reușit să-mi fac prieteni, deoarece toți erau în grupuri diferite, dar în anul următor m-am apropiat de grupul fetelor care învățau cel mai bine și acum sunt mai deschisă.” (R., 16 ani).

Printre tinerii intervievați sunt și dintre cei care înfruntă această problemă într-un mod mai pozitiv, reușind să accelereze învățarea, integrându-se mai ușor în mediul școlar. În acest caz, unii factori pot favoriza acest proces, cum ar fi: venirea în Italia la o vârstă timpurie și frecventarea treptei primare, sprijinul părinților, similitudinea limbii materne cu cea italiană, ori grație capacităților personale, tenacității și voinței pentru a învăța:

„Am venit în ianuarie și am mers îndată la școală. Credeam că voi mai sta acasă, dar n-a fost așa. La început nu știam limba italiană, dar am învățat-o repede față de alții care au rămas clasa. Așa am fost promovat în clasa a 8-a (aici este clasa a 3-a, medie). Dar mi-au spus că dacă mă voi descurca în următorul an, mă voi putea înscrie pentru susținerea examenului la sfârșit de an. La examen am obținut calificativul „distinct” (corespunde notei „9”) și m-au sfătuit să merg la o școală tehnică, dar eu am preferat să aleg liceul științific, unde am învățat 2 ani. Nesusținând unele evaluări și având restanțe nu am fost promovat mai departe și am schimbat instituția, mergând la școala de grafică.” (O., 19 ani).

sau:

„Când am ajuns aici, m-au înscris la școală imediat, în săptămâna următoare, am crezut că mă vor lăsa un pic în vacanță, dar am început să frecventez școala mai repede decât mă gândeam. Norocul meu a fost că limba italiană se aseamănă mult cu cea română, așa că era o povară în minus. După 2 luni, vorbeam limba italiană cu colegii mei de clasă.” (A., 16 ani)

Totodată, tinerii au relatat însă, că există riscul diferențelor în capacitatea de a interacționa atât între adolescenții de aceeași vârstă cât și între tinerii cu vârstă diferită. Potrivit unora, relațiile dintre copii sunt mai puțin problematice decât între adolescenți:

„Eu am venit aici din clasele primare, așa că am avut timp să mă integrez. Pot să zic că nu am avut așa de multe probleme, pentru că între copii nu există diferențe ca între cei adulți. Eu mă simțeam ca și ceilalți și eram bine și-apoi când ești mic, nu-ți dai seama de multe lucruri: tu vezi doar o căciulă verde și alta roșie..., dar dacă te uiți cu ochii de adult, poți vedea sub aceste căciulile un copil italian și altul moldovean sau arab..., adică vezi diferența. Pe când prietenii mei au venit aici mai târziu și au avut dificultăți chiar îndată ce au mers la școală, din cauza divergențelor culturale, care nu au favorizat deloc adaptarea lor. Cu părere de rău, sunt din cei care au prejudecăți despre tine înainte de a te cunoaște și încearcă să te offenseze, te țin la distanță, te exclud.” (S., 16 ani).

Relațiile dintre adolescenții moldoveni și adolescenții italieni, nu sunt întotdeauna pașnice, uneori existând conflicte generate de difuzia stereotipurilor construite de părerea majorității. Astfel, tinerii moldoveni se refugiază în grupuri de semenii cu care împart dificultățile și problemele similare:

„Sunt aici de 5 ani, împreună cu toată familia. La început nu eram în apele mele, nu-mi plăcea cultura, limba, eram luat peste picior și încercam să mă ascund. Dar cu ajutorul tatei, am învățat un pic limba și așa am plecat la școală. Locul preferat al meu era laboratorul lingvistic pentru copii străini, unde erau mulți ca și mine, veniți recent și care nu cunoșteau limba italiană. La început noi, moldovenii și românii vorbeam în limba noastră, dar mai târziu am început să vorbim în italiană...și de multe ori eram ridiculizați din cauza pronunției lui „h” sau „r”. ” (E., 18 ani).

O importanță majoră pentru tineri o au persoanele care îi însoțesc și îi sprijină în procesul de învățare, relația cu acestea, persistând de-a lungul anilor:

„La școală era o profesoară care mă ajuta, uneori stăteam până târziu cu ea, era foarte amabilă. Și acum deseori îmi amintesc de doamna profesoară, pe care o sun din când în când, limba italiană am învățat-o datorită ei.” (A., 16 ani).

Prietenii și profesorii pot fi un sprijin valoros nu numai în procesul de învățare, în special al limbii italiene, ci și pentru înțelegerea expresiilor, modurilor de a spune ceva și modalităților de comunicare non-verbală. Anumite fraze sau locuțiuni de uz comun nu se învață la școală, dar sunt folosite în viața de zi cu zi. Astfel, ajutorul colegilor și profesorilor este destinat pentru susținerea tinerilor în dobândirea competențelor necesare pentru a interacționa sau pentru a dezvolta capacitățile empatice și înțelegerea unor moduri de gândire:

„La început vorbeam doar cu moldoveni, pentru că gândim toți la fel, nu reușeam să înțeleg ce gândesc colegii italieni, pentru că ei gândesc cu totul diferit, a trebuit să treacă ceva timp să înțeleg..., chiar și acum nu mi sunt clare unele comportamente, maniere ale lor.” (S., 17 ani).

Pe lângă dificultățile lingvistice, adolescenții sunt nevoiți să învețe și să interiorizeze stiluri de învățare și modalități de a relaționa cu profesorii, altele decât cele învățate anterior. Școala italiană este organizată și structurată într-un mod diferit de cel al țării de origine, tinerii fiind puși în situația de a se obișnui conform cerințelor acesteia:

„Odată, în timpul unei pauze am plecat acasă, unde mă aștepta tata, chemat de profesorul meu, împreună cu dânsul, care ne-a explicat la ambii că nu am voie să ies. Nu înțelegeam această regulă inițial, dar acum că știu, nu mai fac lucrul acesta. Și relația cu profesorii nu este aceeași ca la noi. În Moldova profesorii se enervează mai mult când nu-i asculți sau nu-ți faci temele, aici mai puțin.” (V., 18 ani).

Chiar și relațiile dintre colegi sunt gestionate în moduri diferite decât cele internalizate anterior, creând dificultăți de relaționare, mai ales la început, când adolescenții nu sunt socializați cu noua realitate:

„În clasa mea, colegii mei glumesc într-un mod, care nouă moldovenilor ni se pare prea copilăresc, ei vorbesc doar despre fotbal și atât, pe când la noi e mai interesant. Și-apoi la noi dacă ai de rezolvat ceva cu cineva, îl inviți afară, dar aici este diferit. Odată am primit un pumn de la un coleg mai mare...și m-am supărat tare, dar un prieten m-a apucat de mână și m-a oprit, pentru că știa că aici e mai bine să te reții.” (A., 18 ani).

Cu timpul, tinerii interiorizează noile reguli ale societății-gazdă și învață să se raporteze la ceilalți, conform unui context anumit. Uneori acest proces decurge liniar, alteori este însoțit de evenimente neașteptate și neînțelegeri [5, p. 201]. Astfel, dificultățile lingvistice și culturale în relațiile cu colegii de clasă pot fi înțelese ca un obstacol în calea bunăstării și a inserției, agravând și mai mult impactul cu școala.

Acceptarea neconvingătoare de către colegii italieni se referă la majoritatea tinerilor imigranți, indiferent de originea lor sau de faptul că au sau nu cetățenie italiană. Faptul de a fi perceput ca un străin, stigmatizează tinerii, chiar și atunci când se simt mai mult italieni decât moldoveni:

„Deja la gimnaziu, fiind mai mare, înțelegeam de ce unii se comportă cu mine așa. Unii îmi ziceau: “se vede că nu ești italiană” sau: „nu vorbesc cu tine, pentru că ești extra- comunitară ”, lucruri mici, care sunt mari pentru unul mic. Acum nu mai dau importanță deja, chiar dacă uneori îmi mai zic, trec cu vederea și încerc să iau totul ca pe o glumă.” (L., 17 ani).

Dificultățile lingvistice și cunoașterea slabă al sistemului școlar italian împing uneori părinții și profesorii la decizia includerii copiilor imigranți în clase ce nu corespund vârstei lor cronologice. Intenția de bază constă în recuperarea decalajului dintre alți elevi, dar de multe ori această alegere se dovedește a fi nepotrivită, copii fiind nevoiți să repete anii școlari deja consumați în țara de origine, fiind obligați să relaționeze cu colegi mai mici, având în rezultat dificultăți în a stabili niște relații bune:

„Trebuia să merg în clasa a 10-a, dar din cauza că nu cunoșteam limba italiană, m-au pus în clasa a 8-a, deoarece nu puteam vorbi și tata a dat acordul. Dar colegii de clasă nu-ți mai sunt prieteni..., doi sau trei..., ceilalți, nu. Avem puține lucruri în comun, pentru că eu am 18 ani și nu mă impresionează glumele lor.” (E., 18 ani).

Schimbările prin care trec adolescenții comportă consecințe pe termen scurt sau lung și sunt în același timp interdependente. Astfel, lipsa de sprijin sau relațiile de familie sărace, climatul școlar discriminatoriu, pot contribui la marginalizare și eșec, influențând procesul construcției identitare.

Consecințele direct vizibile și monitorizabile sunt cele relative carierei școlare, care, la rândul lor, afectează posibilitatea de a concura cu colegii lor italieni, de aceea reușita școlară, obținerea rezultatelor bune, au un impact asupra stimei de sine și asupra autoevaluării personale. Dar de multe ori însă, în contextul migrației, considerarea meritelor personale suferă un colaps odată ce sunt raportate la sistemul educațional italian:

„Profesoara mi-a spus că risc să pierd anul. La începutul semestrului eram confuz, erau niște materii pentru mine total necunoscute, de aceea erau greu de recuperat. Totodată aveam obiecte, la care în Moldova am primit numai „9”, pe când aici, de abia „6” sau „4” și asta m-a descurajat, lăsând mâinile în jos. În Moldova, mă descurcam altfel. Niciodată nu am fost repetent. Chiar dacă nu eram bun în toate, mă ajutau prietenii mei și treceam. Se întâmpla uneori ca unii profesori să-mi zică că sunt superficial și învăț doar la sfârșit pentru notă, dar nu era așa de grav. Dar de când sunt aici, am probleme cu limba italiană, deseori îmi zic că sunt scump la cuvinte. Oricum, nu puteam să rămân repetent încă o dată. Chiar și părinții mei nu credeau deja că o să trec anul, dar am reușit.” (D., 16 ani).

Situațiile negative și puținele succese pot duce la abandonarea studiilor și la percepția sensului de inadecvare personală, mai ales când rezultatele școlare, precedente migrației, erau excelente:

„Eu trebuia să merg în clasa a 10-a, dar mai multe persoane mi-au spus că este greu și m-am înscris în clasa a 9-a, pentru a însuși mai întâi sistema de aici. A fost foarte dureros pentru mine. Aici practic am primit o lovitură zdravănă, am pierdut un an și-apoi aici e cu mult

mai greu. Prima lună a fost foarte greu, a mers prost de tot, apoi am început să vorbesc și cu alte fete din clasa „F” și „G”, pentru că ceilalți colegi din clasa mea mă luau peste picior și se distrau pe seama mea. Ziceau că mă îmbrac ca o doamnă, poate că eram cu 2 ani mai mare decât ei. Mă numeau Jennifer Lopez. De aceea cu celelalte fete, din alte clase, găseam mai repede limbă comună, semănam cumva cu ele. Mai târziu s-au schimbat lucrurile, am început să iau școala în serios și învățam mult, ca un moment dat să-i întrec pe toți. Practic eu am ajuns să fiu prima în clasă din 30, doar că unii ziceau că „zubresc”, dar în realitate sunt ignorantă și evident că sufeream să aud asta, de aceea nu mai vreau să fac parte din „sistemă”, (C., 19 ani).

Pentru unii adolescenți, parcursul școlar are un caracter discontinuu, implicând schimbări constante ale instituțiilor de învățământ sau renunțarea la studii odată cu absolvirea treptei gimnaziale. Acest lucru nu se referă la toți tinerii imigranți, dar odată ce există riscul restanțelor, adolescenții aleg să meargă la studii profesionale de scurtă durată.

Totodată, școala rămâne a fi cadrul cel mai important și semnificativ din viața de zi cu zi al tinerilor, reprezentând primul punct de contact și conexiune cu realitatea italiană, unde pot învăța să lege relații formale, să respecte regulile și să interacționeze cu adulții. Reprezintă calea naturală de acces în lumea profesiilor și pentru adolescenții imigranți își asumă semnificația cea mai importantă: este un mijloc prin care își poți depăși condiția socială, în consecință, făcând multe investiții în studii [1, p. 47]. Așteptările ulterioare în urma acestor investiții, se lovesc uneori cu rezultatele tinerilor, care sunt mai mici decât cele ale colegilor italieni, fiind determinate și de nivelul sociocultural al familiei, generând în acest sens o dublă inegalitate [3, p. 40]. Prin urmare, școala, care, în sens pozitiv este considerată de tineri, canalul de ascensiune în societatea italiană, devine spațiul provocărilor și concurenței, unde trebuie să se implice, să se confrunte cu sine și cu alții. În cazul în care aceste provocări conduc la eșec, apare demoralizarea și percepția unui faliment personal.

În acest context, bunăstarea adolescenților depinde atât de contextul familial cât și de cel școlar, de calitatea relațiilor sociale dintre aceste medii, acest lucru fiind susținut de percepția tinerilor cu referință la gradul de acceptare din partea societății-gazdă. De aceea, mai ales în cazul tinerilor imigranți, veniți recent în Italia se observă strategia idealizării țării de origine, ca instrument defensiv și ca o modalitate de a rămâne ancorați de țara natală, adoptând un comportament bazat pe mândria de a fi moldovean:

„Îmi place Moldova, este cel mai frumos loc pe care l-am văzut vreodată, în afară de faptul că nu am văzut prea multe. Da, am văzut Toscana, anul acesta am fost în Sicilia și degrabă mă duc la Palermo, la un prieten, dar în Moldova se respiră alt aer, de țară, acolo casele au ferestrele deschise, cu oameni. Îmi place să merg la piața din sat, ador cheștiile astea.” (F., 15 ani).

În acest context, legăturile concrete care se perpetuează prin contacte și reîntoarceri, dar și cele sentimentale și emoționale, facilitează inserția tinerilor în contextul țării-gazdă. Grație rețelelor transnaționale,

faptul de a locui în Italia, nu înseamnă neapărat abandonarea sentimentelor, ai celor dragi, al tradițiilor și a tot ceea ce reprezintă originile și contextul cultural al adolescenților moldoveni. Posibilitatea și conștientizarea de a putea menține de-a lungul timpului legătura cu țara de origine și neîntreruperea relațiilor cu baștina, conduce la o mai mare acceptare a vieții lor în Italia. Prin urmare, trans-naționalismul tinerilor imigranți nu slăbește și nici nu estompează capacitățile lor de integrare în societatea ospitalieră, ci le favorizează și le susține, întrucât relațiile cu țara de origine sunt o ancoră în faza de tranziție, o forță vitală subiectivă într-un moment delicat din viața lor [7, p. 573].

Dacă pentru unii adolescenți, impactul cu noul context de viață este mai puțin plăcut, idealizând țara natală, pentru alții, după o ajustare inițială, acceptă și-și exprimă atitudinea binevoitoare față de mediul italian:

„Italia e diferită, cu siguranță diferită, ca infrastructură, ca civilizație. În Moldova, dacă majoritatea oamenilor au case, aici foarte mulți italieni stau în chirie. Acolo părinții mei au casă cu 3 etaje, o casă spațioasă, pe când aici locuiesc într-un apartament micuț. În ceia ce privește școala, am observat că profesorii sunt mai atenți, te ajută. Eu am frecventat cursurile la matematică și limba italiană pentru imigranți. Pot spune că cultura nu e ca la noi, de exemplu: atunci când ieși cu băieți italieni, te distrezi, bei ceva, fumezi și gata, pe când cu moldovenii bei până dimineața. Aici băieții se comportă altfel, au idei clare despre politică, despre diferite lucruri în general, vorbesc foarte cult, fac polemică, dar ai noștri tac, nu au idei de politică, suntem în acest sens la un nivel foarte jos față de italieni. Mi se pare că aici școala te învață să înfrunți probleme reale din viață, nu te pregătește doar să intri la universitate. În general, italienilor le plac lucruri diferite, umorul italian este foarte divers de cel moldovenesc, eu încă nu înțeleg toate glumele lor, pentru că nu am crescut aici.” (V., 18 ani).

Totodată, impactul primar cu noul context devine puternic, pentru că forțează tinerii să renunțe la stilul de viață și modele de gândire precedente, pentru a se înscrie în noul parcurs educativ al țării ospitaliere. Tinerii practic ajung în situația unui mediu nou pentru ei, în care gestionarea spațiilor capătă o conotație diferită decât în țara de origine:

„Diversitatea este legată de transport, atunci când urci în metrou, în autobuz..., eu prima dată am rămas cu gura căscată. Pe urmă m-am deprins. În Moldova sunt mai multe microbuze și e totul diferit, nu avem nici metrou. Aici traficul este foarte intens și este mai cald. Dar este diferită și forma asta de viață..., la noi pot face gălăgie, pot asculta muzică tare, pot face ce vreau, pe când aici nu se permite nimic din astea. Diferențe sunt și la școală..., când am văzut cum vorbesc copii cu profesorii, cum le răspund înapoi, la noi te-ar da afară din școală imediat, profesorii în Moldova sunt mai severi.” (I., 16 ani).

Diferențele sunt acceptate de unii, apreciate de alții sau chiar criticate. În interviu au fost evidențiate în special cele cu referință la aspectele culturale: tinerii imigranți moldoveni tind să idealizeze valorile și elementele culturale ale țării de origine spre deosebire de

contextul Italiei. Un exemplu reprezintă evaluarea pe care mulți adolescenți o oferă modalităților de stabilire a relațiilor dintre adulți și tinerii din Italia. Atât între profesori și adolescenți, cât și între părinți și tineri, relațiile au o amprentă autoritară și se bazează pe un sentiment puternic de respect, contrar generațiilor mai tinere de italieni, care au o atitudine mai puțin politicoasă pentru adulți.

Probabil diferențele culturale descrise de adolescenți, derivă din necesitatea construirii unei imagini pozitive ale țării de origine, în opoziție cu reprezentările stereotipice și descori negative ale opiniei publice.

Atât idealizarea contextului de origine, evaluările pozitive, relațiile cu amprenta atributelor etnice, care conduc la țara natală, în construcția propriei identități, sunt elemente pe care adolescenții le folosesc pentru a facilita adaptarea la mediul italian. Legăturile concrete, atitudinile afective nu reprezintă deci o piedică în integrarea lor și nu trebuie considerate ca o rezistență la incluziune, dar mai degrabă niște resurse pentru aculturarea lor, neanulând o parte a sinelui, care poate fi utilizată într-un mod strategic în dependență de un anumit context.

Referințe bibliografice:

1. Ambrosini M., Un'altra globalizzazione. La sfida delle migrazioni transnazionali, Bologna: Il Mulino, 2008, p. 47;
2. Crul M., Vermeulen H., "The second generation in Europe", In: International Migration Review, vol. 37, n. 4, 2003, p. 986;
3. Dalla Zuanna G., La rivoluzione nella culla. Il declino che non c'è, Milano: Bocconi, 2007, p. 37-40;
4. Esparragoza E., Classi meticce. Giovani, studenti, insegnanti nelle scuole delle migrazioni, Roma: Carocci, 2003, p. 90;
5. Garelli F., Palmonari A., Sciolla L., La socializzazione flessibile. Identità e trasmissione dei valori tra i giovani, Bologna: Il Mulino, 2006, p. 201;
6. Shutz A., „Lo straniero: saggio di psicologia sociale”, Saggi sociologici, Torino: Utet, 1979, p. 52-54;
7. Vertovec S., „Transnationalism and identity”, In: Journal of Ethnic and Migration Studies, vol. 27, n. 4, 2001, 573 p.